

Rusiya Qarabağının reinkarnasiyası: 1991 – 2020

Dağlıq Qarabağın Rusiyaya birləşdirilməsi fikri 1991-ci ilin sentyabrında erməni millətçilərinin nümayəndələri tərəfindən irəli sürülmüşdür. Sonra Rusiya Federasiyası rəhbərliyi ilk dəfə Qarabağ münaqişəsində hakim kimi özünü sınaadı. Noyabr 2020-ci ildə rus sülhməramlılarının tətbiqi ilə “Rusiya Qarabağ” fikri bir qədər pərdələnmiş və dəyişdirilmiş formada canlandı. İndi bunu ermənilər deyil, Rusiya siyasətçiləri, mütəxəssisləri və xəbər nəşrləri dilə gətirirlər.

Moskvanın “İzvestiya” qəzeti 23 sentyabr 1991-ci ildə “Dağlıq Qarabağın nümayəndəsi A. Manuçarov... [Rusiyaya qoşulmağı təklif etdi](#)” dedi.

Stepanakert (Xankəndi) vətəndaşı olan Arkadi Manucharov 1980-ci illərin sonu və 1990-cı illərin əvvəllərində Dağlıq Qarabağdakı erməni millətçi hərəkatının əsas liderlərindən biri idi. 1988-ci ilin fevralında Stepanakert ermənilərinin Azərbaycan Sovet Cümhuriyyətindən ayrılıb Ermənistana qoşulma tələblərini irəli sürdükləri kütləvi nümayişləri ilə başlayan Qarabağ böhranının ilk dörd ilindən sonra bu bölgəyə Rusiyaya qoşulma fikrini elan etdi. 1990-1991-ci illərdə bu siyasi böhran getdikcə böyüyən bir münafişəyə çevrildi.

бандмана Аяз Муталибов, Председатель Верховного Совета Армении Левон Тер-Петросян, руководители ИКАО, представители азербайджанской и армянской общин этой автономной области. Посредническую роль в переговорах приняли на себя президенты России и Казахстана — Борис Ельцин и Нурсултан Назарбаев.

Передают специальные корреспонденты «Известий»

«Мы — посредники. Мы только посредники — эту фразу мы повторяли журналистам Б. Ельцин и Н. Назарбаев. Президенты предельно острожны в своих высказываниях, оценках, предложениях. Они подчеркивали, что их визит — то миссия доброй воли, и ничего больше.

Переговоры начались в Баку 1 сентября. В Доме приемов, остроенном в свое время А. Алиевым, встретились три делегации — Азербайджана, Казахстана, России. Аяз Муталибов озложил свою программу решения проблемы Нагорного Карабаха, которая предусматривает восстановление статус-кво автономной области, признание территориальной целостности Азербайджана и неприкосновенность его границ, восстановление местных органов самоуправления. Ельцин и Назарбаев воздержались от каких-либо комментариев по этой программе. Президент России ограничился словами: «Позиция Азербайджана яс-

байджана. И. Гамбаров, председатель исполнительного комитета Народного фронта, высказался такой взгляд: у России и Казахстана полно своих проблем, в том числе и международных, а их президенты берутся давать нам советы. На вопрос: чем все же может быть полезен приезд президентов, Гамбаров ответил коротко: «Только в одном: если они убедят Тер-Петросяна отменить все незаконные акты, принятые Верховным Советом Армении в отношении Нагорного Карабаха».

Постоянно возникает вопрос о присутствии советских войск в Азербайджане. Б. Ельцин высказался на этот счет так: «Все зависит от воли народов двух республик. Мы готовы хоть в течение недели вывести войска. Сегодня 2,5 тысячи солдат находятся на границе Азербайджана и Армении. Они не ведут боевых операций, они только разделяют враждующие стороны. Эта проблема нас волнует, потому что страдают русские парни, а я за

Б. Ельцин заметно заневоинчал. В итоге президенты России и Казахстана вошли в здание областного совета, а А. Муталибов наполнился в здание Комитета особого управления, над которым вывешены союзный и азербайджанский флаги.

Встречу освещают многочисленные представители печати. В Степанакерте очень трудно попасть журналистам: были избиты оператор азербайджанской кинохроники Эльхан Алиев и корреспондент турецкой газеты Эмал Полал.

Представитель Нагорного Карабаха А. Манучаров предложил такие варианты решения: войти на правах свободной республики в Союз или присоединиться к России.

В Степанакерте выступил Б. Ельцин. Он сказал, что вместе с Н. Назарбаевым они понимают, на что идут, понимают, что тем самым кладут на весы свой политический авторитет. Главная цель — прекратить кровопролитие. Главная задача — начать переговоры. И они начнутся в Минводах. Он предложил посредничество, чтобы разрешить проблему блокады. Заявил, что средства массовой информации ведут негодную тактику сатанизации народов. Как следует из его слов, в Москве будет создана своеобразная цензура на

17 Avqust 1991-ci ildə Sovet İttifaqının onsuz da qaçılmaz dağılması fonunda Rusiya və Qazaxıstan prezidentləri Qarabağ münaqişəsini danışıqlar yolu ilə həll etmək üçün səy göstərməyə razılaşdılar. Müasir Rusiya ilk dəfə olaraq ermənilərlə azərbaycanlılar arasındakı qarşıdurmada hakim kimi çıxış etməyə cəhd göstərdi. 21 sentyabrda Boris Yeltsin və Nursultan Nazarbayev Bakıya gəldilər, oradan Stepanakertə getdilər və 22-də Yerevanda oldular. Növbəti gün Azərbaycan, Ermənistan (Dağlıq Qarabağdakı erməni millətçilərinin nümayəndələri daxil olmaqla), Rusiya və Qazaxıstanın iştirakı ilə danışıqlar Rusiyanın cənubunda – Jeleznovodskda davam etdi. Son ortaq bəyanat 23 sentyabr axşamı elan edildi.

[Prezident Yeltsin](#): “Ümid edirik ki, kommünike həyata keçiriləcəkdir. Və danışıqlar prosesi davamlı olacaq” dedi, “Ümid edirik ki, sənəd fəaliyyətə başlayacaq” – Nazarbayev tərəfindən səsləndirildi.

Yuxarıda adı çəkilən Arkadi Manuçarov da bu danışıqlarda iştirak etdi, baxmayaraq ki, bir il əvvəl özünü elan edən Dağlıq Qarabağ Respublikası 22-23 sentyabr 1991-ci il tarixli görüşlərin iştirakçısı kimi qəbul olunmamışdı. Eyni zamanda, Manuçarov Dağlıq Qarabağın Rusiyaya qoşulma fikrini dilə gətirdi. Bu alternativ bir seçim idi – ya Ermənistana qoşulmaq, ya da dağılmaqda olan Sovet İttifaqının tərkibində formal “azad respublika” statusunda özünə yer tutmaq.

“Qarabağ nümayəndə heyəti” nin daha bir üzvü Rusiya və Qazaxıstan prezidentləri ilə Stepanakertdəki görüşlərdə iştirak etdi. Bu, elə həmin il Moskvada erməni millətçiliyi ruhundakı məqalələr səbəbiylə “etnik nifrəti qızıqırdığına” görə açılan cinayət işində təqsirləndirilən rus publisisti Andrey Nuykin idi.

Bütün Dağlıq Qarabağı təmsil etdiyini iddia edən “Qarabağ” da (!) Nümayəndə heyətində, eləcə də bu bölgədəki erməni millətçilərinin digər “nümayəndəlik orqanlarında” yerli azərbaycanlıların maraqlarını ifadə edən bir nümayəndə üçün

yer olmadı. Bu, 1989-cu ildə Muxtar Bölgənin 180.000 əhalisindən təxminən 40.000-i olmasına baxmayaraq. Ancaq “Qarabağ heyəti” nə bir sibirli Andrey Nuykinə yer tapıldı.

18 oktyabr 1991-ci ildə “Izvestiya” qəzetinin səhifələrində Dağlıq Qarabağ erməni milli hərəkatının mövqeyini baş tutmuş danışıqlar kontekstində təqdim etdi. Nuykin qeyd edirid: “Dağlıq Qarabağın Rusiya dövlətinin tərkibinə könüllü daxil olması barədə 1813-cü ildə bağlanmış müqavilə müəyyən vaxta yox, əbədi müddətə bağlanıb...”. Bu bildirişdən görüldüyü kimi erməni millətçiləri öz başları üstündə Rusiya hakimiyyətini qəbul etməyə hazır idilər-təki Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparsınlar.

Eyni ideyanın iki “Qarabağ heyəti” üzvü tərəfindən ifadə edilməsi onu göstərir ki, 1991-ci ildə erməni millətçilərinin siyasi liderləri tammiqyaslı hərbi münaqişənin gözlənilməz nəticələrindən çəkinərək “Rus Qarabağı” variantını ciddi şəkildə nəzərdən keçirirdilər.

O vaxt, 1990-cı illərin əvvəllərində, Rusiya və Qazaxıstanın sülhməramlı missiyası tammiqyaslı savaşa qarşısını almadı. Ermənilər qalib gəldilər. Azərbaycanlıları nəinki Qarabağdan hətta dünya tərəfindən Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi kimi qəbul edilən ətraf altı rayondan da çıxardılar. Nəhayət, 2020-ci ilə Azərbaycan ordusu işğal olunmuş əraziləri azad etdi. İndi də Ermənistan sarsıdıcı məğlubiyyət aldı. Rusiya yenidən hakim kimi meydana çıxdı. Və təzədən, təxminən 30 il keçəndən sonra “Rus Qarabağı” ideyası canlandı. Birinci dəfə olduğu kimi o hələ ki, qeyri-rəsmi şəkildə səsləndirilir, ancaq indi artıq təkcə erməni millətçilərinin təmsilçiləri tərəfindən yox, həm də Rusiya siyasətçiləri, mütəxəssisləri və xəbər agentlikləri tərəfindən:

- 11.11.20 – “Ədalətli Rusiya” partiyasının sədri Serqey Mironov (“Nezavisimaya Qazeta”): “Qarabağda Rusiya sülhməramlılarının mövcudluğunun “real alternativ” yoxdur.

- 11.11.20 – “Cütbaşlı qartal” rus tarixi maarifləndirməsinin inkişafı Cəmiyyətinin sədri Konstantin Malofeev (“Nezavisimaya Qazeta”): “İmperiya dövlətinin müdafiəsinə ümid edənlər xahişlə müraciət edirlər. Bundan sonrasına imperiya qərar verir. Bax elə indi imperiya dövlətinin siyasəti həyata keçirilib”
- 15.11.20 – siyasətçi Arman Boşyan (Miasin.ru): “Rusiya Qarabağı öz nəzarəti altında tutacaq və onu heç kimə verməyəcək... tezliklə “Qarabağ Rusiyadır” ifadəsi “de-fakto reallıq olacaq və ən əsası mənim qarabağlılarla dialoquma əsasən deyəbilərəm ki, əksəriyyət bunun əleyhinə deyil. Çox güman ki, Osetiya və Abxaziyada olduğu kimi Qarabağın ermənilərinə də Rusiya vətəndaşlığı veriləcək.”
- 16.11.20 – politoloq Sergey Stankeviç (Bloknot.ru): “Erməni hərbi birləşmələrinin çəkilməsindən sonra Dağlıq Qarabağın ərazisi Rusiya sülhməramlılarının qayğısı altında olacaqdır... Mənim fikrimcə təhlükəni sovuşdurmağın birçə yolu var:
- Qarabağ anklavını xüsusi özünüidarə ərazisi kimi müəyyən təyin etmək və onu Rusiya Federasiyasına icarəyə vermək, məsələn 50 illiyinə... Belə olarsa hər şey öz yerinə oturacaq. Rusiyanın niyə və hansı əsaslarla Qarabağ anklavının perimetrini və Ermənistana aparam quru dəhlizini müdafiə etdiyi aydın olacaq.”
- 17.11.20 – Ermənistan müxalifətinin liderlərindən biri Andriyas Qukasyan (“Novaya Qazeta”): Qarabağda birinci savaşı Azərbaycanın məğlubiyyəti ilə qurtardı. İkinci onunla nəticələndi ki, Rusiya sülhməramlıları Dağlıq Qarabağa girdilər. İstənilən halda faydalanan Rusiya olacaq”.
- 22.11.20 – “Versiya” qəzeti: “Belə aydın olur ki, Ermənistanın yarısı Moskvanı Qarabağda İrəvanın əvəzinə döyüşməməkdə təqsirləndirir. Bununla belə Qarabağın öz sakinləri Rusiya sülhməramlılarından xəbər tutduqdan sonra kütləvi halda tərk etdikləri evlərə qayıtmağa başladılar. Və harda olmasa da Xankəndində deyəsən

əksəriyyətə aydın olmağa başladı ki, bütün ümidlər kimədir-Qarabağın müstəqilliyini tanımaqdan imtina etmiş İrəvana yox, daha çox hərbi müdafiəyəyədir. Başa düşürsünüz nə baş verir? Rusiya keçmiş Sovet respublikalarını ittifaqa cəlb edə bilmir amma onların hissələrilə çox asanlıqla dil tapa bilir. "Siz Ermənistanı itirdiniz" deyərək erməni millətçiləri əsəbləşirlər. Ermənistanı ola bilər. Amma Qarabağı əsla"

- 22.11.20 – politoloq Ruslan Ostaşko ("Versiya" qəzeti): Təmsil edənlərin ancaq qonşularını kəsməyi bacardığı "qədim unikal mədəniyyət"-ə yetər! Ancaq ruslaşdırma! Əks halda öz öz orta əsrlərinizdə yaşamağa davam edin!
- 26.11.20 – Pravda.ru: "...Rusiyadan göndərilmiş sülhməramlılar bu ərazidə beş ildən çox olacaqlar".